

По-третє, наявні на сьогоднішній день «запасові» теорії валютних курсів, пояснюючи окремі особливості поведінки валютних курсів у сучасних умовах, не можуть пояснити всіх особливості змін валютних курсів у межах однієї спільної теорії.

Література

1. Ачаркан В. В. Валютные курсы в экономике современного капитализма. — М.: Международные отношения, 1986. — 176 с.
2. Балацкий Е. Факторы формирования валютных курсов: плюрализм моделей, теорий и концепций. // МЭ и МО, 2003, № 1. — С. 46—58.
3. Ершов М. В. Валютно-финансовые механизмы в современном мире (кризисный опыт конца 90-х). — М.: Экономика, 2000. — 319 с.
4. Филатов И. В. Концепции «открытой экономики»: интернационализация и макроэкономическая политика государства. — М.: Наука, 1991. — 142 с.
5. Dornbusch R., Krugman P. Flexible exchange rates in the short run. // Brookings Pap. Econ. Activ. 1976. № 3 — P. 542—548.
6. Mussa M. The theory of exchange rate determination // Exchange rate theory and practice. P. 13—58.

Стаття надійшла до редакції 19.01.2006

УДК 331.5.024.5

О. О. Беляев, д-р. екон. наук, проф.,
В. М. Сукноваленко, канд. екон. наук, доц.

РЕГУЛЮЮЧІ ПАРАМЕТРИ РИНКУ ПРАЦІ ТА ЇХ РОЛЬ У ВІДТВОРЕННІ РОБОЧОЇ СИЛИ

Автори дослідили стан ринку праці України, сформовану модель економічної людини і зосередили увагу на регулюючих параметрах, серед яких бюджетні підйоми, ефект мультиплікатора, закон А. Оукена.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: безробіття, ринок праці, робоча сила.

Відомо, що зміст поняття «бідність» визначається сумою рівнів інфляції в країні (15 % за даними МВФ у 2005 р.) та безробіття (7 % за даними МОП і 30 %, враховуючи українські реалії щодо зайнятих у тіньовому секторі, вимушених працювати неповний робочий тиждень і, власне тих, хто отримує заробітну плату

на рівні прожиткового мінімуму, а то і нижче). І перше, і друге явища, як недосконалості ринку, взаємопереплетені у формах прояву. Так, зростання цін на товари робить їх недоступними для споживання значною частиною населення, а якщо останнє ще й перебуває у стані «перманентної» зайнятості, то неважко уявити наслідки. Низька вартість такого товару, як робоча сила зумовлює «кволий» споживчий попит, а це суперечить загальносвітовим тенденціям. Сучасному товарно-кредитному господарству притаманна така сфера обігу специфічного товару «робоча сила», яка включена до економічної системи держави.

Саме високий рівень знань і кваліфікації людини є однією із ознак постіндустріального суспільства. Тому система освіти повинна забезпечити розкриття сутнісних сил людини в результаті отриманих знань, передбачити повноцінне відтворення фахівця і за першою і, особливо, за другою вищою освітою в суспільстві, що трансформується.

Роботодавець вже сьогодні пред'являє високі вимоги до робочої сили, він потребує, щоб економіст, менеджер, юрист, яких готують навчальні заклади швидко був здатен зорієнтуватися у ситуації, мав широкий «спектр» знань і навичок (зокрема, роботи із сучасною технікою). А це передбачає необхідність певних якісних зрушень у системі освіти, її відповідальність за використання залучених фінансових коштів — чи то державних, чи приватних. Тільки конкурентоспроможний виробник нового типу сторицею поверне «витрачені» на його підготовку кошти, що позначиться і в насиченні ринку товарами і послугами, а, отже, і в зростанні доходів як населення, так і держави. В цій справі інтереси суб'єктів не можуть бути відокремленими один від одного, важливо усвідомлювати той синергійний ефект, який стане результатом взаємодії держави, роботодавця, профспілок. Трипартизм, єдність дій цих сил буде вивірений, як знаменником, освітою.

І держава, і роботодавець, і профспілки зацікавлені у якнайшвидшій появі якісно нового фахівця, а тому їх зусилля ближчим часом будуть спрямовані на глибокий аналіз стану ринку праці, гнучку відповідність наявної робочої сили попиту на неї і тим перспективам, які надає освіта, щодо удосконалення господарювання у цьому ринковому сегменті.

Розв'язання основної суперечності сучасного нам суспільства між економічною і соціальною функціями держави передбачає появу нових підходів щодо соціального захисту населення. Останнє є важливим фактором стабільної економіки, оскільки заходи монетарної політики, які були задіяні у державі протягом 1995—1997 рр.

для призупинення стагфляції не позначилися позитивно на стані ринку праці. Зростання безробіття, оскільки однією з його причин є «жорстка» заробітна плата, варто призупиняти, використовуючи економічні інструменти з арсеналу бюджетно-податкової політики. Переорієнтування економічної політики на бюджетно-податкову, яка повинна створити умови для зростання платоспроможного попиту населення передбачає перш за все зростання виробництва, створення нових робочих місць і «відтягування» потенційного робітника зі стану безробіття, зокрема після відповідної перекваліфікації. Така політика більш повно відповідає змісту соціального ринкового господарства, статусу держави з ринковою економікою.

Свідоме державне регулювання попиту на працю спроможне подолати надто високий рівень бідності у країні (приблизно 27 %). Вартість робочої сили є низькою про що свідчить і невеликий відсоток мінімальної оплати праці у ВВП. У той же час надто високими є податки, процентні ставки, що негативно впливає на попит та інвестиційний процес відтворення зайнятості.

По-перше, необхідно стимулювати інвестиції у «людський капітал» — надання освіти, підвищення кваліфікації, перенавчання.

По-друге, оскільки цей процес багатогранний, держава здатна вплинути на сукупні доходи і витрати, враховуючи позитивну дію відповідного мультиплікатора. І хоча значення множника сукупних доходів-витрат вкрай низьке через відсутність в економічній системі прогресивного оподаткування та незначні трансфертні виплати, економісти пропонують розрахунки обсягу інвестицій, яких було б достатньо для подолання структурного і циклічного безробіття.

Так, якщо природний рівень безробіття становить 7 %, а фактичний його рівень сягає 30 %, то необхідним є зниження рівня безробіття на 23 %. Чисельність населення працездатного віку у 2005 р. становила близько 25 000 тис. осіб: $(25\,000 \text{ тис. осіб} \times 23\%) : 100\% = 5750 \text{ тис. осіб}$. Оскільки середня вартість створення робочого місця становить близько 30 тис. дол., то $(30 \text{ тис. дол.} \times 5750 \text{ тис. осіб} = 172,5 \text{ млрд дол.})$. Зробивши поправку на показник мультиплікатора інвестиційних витрат, який залежить від граничної норми відпливу та ін'єкцій в економіку і дорівнює 5,88, визначаємо обсяг інвестицій, що сприятимуть досягненню в країні природного рівня безробіття: $172,5 \text{ млрд дол.} : 5,88 = 29,336 \text{ млрд дол.}$

І хоча цифри вражаючі, з огляду на невеликий обсяг макродоходу держави (близько 400 млрд грн), але ж і на половину здійс-

ненню подібних витрат не сприяють намагання урядів у 2005 р. запровадити реприватизацію, закрити території пріоритетного розвитку, спровокувати порушення довгострокових домовленостей в оплаті за енергоносії. А тому цифра залучення прямих іноземних інвестицій так і залишається на «крапці замерзання» — 8,5 млрд дол. за усі роки, ні не реформ, а революційних підходів до економіки.

За умов відсутності коштів у держави здійснюється намагання вибірково підтримати окремі підприємства, сектори економіки, вплинути на процес ринкового ціноутворення, запроваджуючи граничні ціни. Все це не сприяє дії ринкового механізму розподілу інвестицій і зайнятості.

Однією із переваг ринку є виховання «економічної людини». Це поняття вперше використав класик англійської економічної думки А. Сміт. Така людина — економічна — наділяється здатністю приймати вивірені рішення, які не суперечать інтересам держави, різним рівням господарювання. Насичення українського ринку праці виробниками нового типу, що працюватимуть в умовах економічних відносин з високою якістю соціалізації спонукає до надання переваг у регулюванні цих відносин бюджетно-податковою політиці з підвищенням ролі державних фінансів.

При формуванні бюджету у довгостроковому періоді критерієм використання державних інвестицій у розвиток економіки повинен бути соціальний, що передбачатиме створення додаткових робочих місць, підвищення рівня заробітної плати та пенсій. Загалом впровадження політики доходів впливає на економічне зростання у державі. Зростання доходів суб'єктів господарювання є стимулом до більш продуктивної праці, що обумовить збільшення обсягів сукупного попиту — головного чинника розвитку виробництва.

Позитивні зміни у продуктивних силах і економічних відносинах повинні забезпечити високий життєвий рівень людей. Причому соціалізація економічних відносин є єдино вірною. А зумовлюють необхідність державної участі у економічному житті неспроможності, властиві ринку.

Саме держава повинна відродити вагомість соціального капіталу у суспільстві, що створить у громадському житті значні стимули до підвищення продуктивності праці. Це зробить значно привабливішим державу для кредитування її міжнародними фінансовими інститутами.

Дійсно, державний борг — це одне із джерел фінансування державної політики на українському ринку праці. Це такі держав-

ні витрати як виплати допомоги безробітним, перенавчання безробітних, створення робочих місць. Оскільки за рахунок податків сьогодні неможливо профінансувати витрати для забезпечення повної зайнятості, то необхідно вдаватися до дефіцитів бюджетів (3 % від ВВП у 2006 р.) і боргових зобов'язань. Використання цих коштів підвищує відповідальність системи освіти перед суспільством. Але обов'язково сьогоднішнє розширення сукупного попиту на працю повинно бути ефективним задля економічного зростання його і в майбутньому.

В постіндустріальній економіці зростають роль інтелектуальної складової, вимоги до рівня знань і кваліфікації людини. Знання, освіта стають тим стратегічним капіталом, який визначає становище держави у світі, а людини у суспільстві.

Минули часи, коли підготовка працівників велася шляхом вузької спеціалізації. Тепер потрібні виробники нового типу: реальна потреба в яких кадрах бухгалтерів, економістів, фінансистів існує на українському ринку праці? Щоб стати конкурентоспроможними учасниками ринку праці фахівець повинен забезпечити дієвий механізм управління фінансами. Тільки здобувши знання і практичні навички з питань корпоративних фінансів, фінансового менеджменту, фінансового аналізу, фінансового ринку він зможе працювати на підприємствах різних типів і форм власності, реалізуючи набуті знання і вміння.

Аналіз, планування і використання фінансових ресурсів, управління структурою витрат, фінансовими інвестиціями, капіталом мають бути покладені на фінансового менеджера, але ніяк не на головного бухгалтера підприємства. Тільки фінансовий менеджер здатен забезпечити прибуткову діяльність компанії на перспективу.

Вчені відмічають зростання протягом останніх років послуг освіти у загальному обсязі платних послуг з 1,2 до 7,7 %. Але все ж дуже низькими залишаються показники проходження навчання на виробництві — менше 1 млн осіб на рік, а періодичність підвищення кваліфікації персоналу підприємств в Україні становить 17 років.

Залучення поряд з державними ресурсами таких джерел фінансування освіти, як кошти приватних осіб, підприємств буде сприяти підвищенню якості наданих послуг. Отже, якщо спиратися на існуючі переваги ринку щодо відтворення робочої сили і регулюючі параметри держави, то можливим стане синергічний ефект, який виникає за правильної організації взаємодії членів суспільства.

Сьогодні в Україні відбувається процес сходження від менш розвинених економічних відносин до більш розвинених, а це і є процес розвитку сутнісних сил людини. Сутність людини, як відомо, це сукупність суспільних відносин. І в міру того, як економічна система буде вибудовувати, відтворювати необхідні їй елементи, становлення ринкової економіки вимагатиме нових якостей від соціалізованих суб'єктів господарювання.

Надзвичайно різноманітні доходи у сучасному ринковому господарстві (зарплата, підприємницький дохід, промисловий, торговельний і засновницький прибутки, позичковий процент, дивіденди, земельна рента, орендна плата, різні форми маржі), що вимагає їх чіткого відслідковування економістами, фінансистами, фахівцями з обліку та аудиту.

Розмірковуючи над перспективами підготовки фахівця-економіста, якому працювати в період становлення українського постіндустріального суспільства, розуміємо, що тут наявні знання виступають обмежувальним фактором. Джерелом зростання в постіндустріальній економіці стають інформація, наука, інтелектуальний капітал стає багатством людської особистості. Щоб робітник став вільною особистістю, а його праця творчою, система освіти повинна найефективніше використовувати і державне фінансування, і кошти приватних осіб.

Надаючи свободу робітникові, ринкова економіка примушує його турбуватися і про роботу, і про освіту. Поряд із державними підйомами відродження форм навчання на виробництві, системи підвищення кваліфікації керівних кадрів необхідно опиратися і на форми платні.

Як відмічають провідні економісти країни, існуюча податкова система породжує два паралельних обліки — бухгалтерський і податковий, принижуючи роль першого. З практики господарювання майже зникли поняття «продуктивність праці», «капітало-озброєність», «собівартість», «вибуття капіталу», «норма заощадження». Ці недоречності повинні бути якомога швидше усунені перш за все при формуванні економічного мислення і світогляду майбутніх фахівців.

У післяприватизаційний період функції держави значно ускладнюються. Механізм господарювання буде містити як ринкові, так і державні підйоми впливу на економіку, які не суперечать один одному з огляду на рівневий механізм функціонування системи економічних відносин. Тому майбутні фахівці повинні вміло орієнтуватися серед економічних методів регулювання: індикативного планування, господарського розрахунку, державно-

го замовлення, заохочення конкуренції, трансфертного ціноутворення, оплати праці, витрат обміну — трансакційних, оподаткування.

Слід уникати при формуванні економічного мислення фахівців і такого: економічні категорії мікро- та макроекономіки, з одного боку, та історії економічних вчень (політекономічні проблеми), з другого, — не збігаються через відмінності у методах дослідження цих дисциплін — неокласичних (нормативному, позитивному), та класичних. Так, категорії, що розглядаються в межах цих дисциплін, викладачі змушені розподіляти на бухгалтерські і економічні. Дуже сумнівним є те, що бухгалтер буде використовувати у практиці господарювання інші економічні закони, ніж фінансист-економіст. Насправді ж, відмінності у цих категоріях зумовлені різними цілями і методами дослідження.

Економічна школа неоінституціоналістів оголосила XXI ст. — століттям людини, оскільки в постіндустріальному суспільстві всебічний розвиток особистості є головною метою. Економічна модель людини цього часу була передбачена ще класиками економічної теорії і обґрунтовувала власне вдосконалення, всебічний розвиток здібностей, розвиток усіх сутнісних сил. І дійсно, у провідних країнах світу формується працівник з високим професійним рівнем, з бажанням постійно підвищувати рівень своєї освіти та кваліфікації, з таким економічним мисленням, яке допомагає йому визначити оптимальні шляхи підвищення ефективності підприємства, галузі, найраціональніше використовувати економічні ресурси. Але ж прикро констатувати, що в Україні втілюється регресива економічна модель людини, притаманна ринковій економіці XXI ст. Це і деградація сутнісних сил людини, і зниження її професійно-кваліфікаційного рівня.

Неприпустимим було б відтворення в цих умовах осіб слабоадаптованих на ринку праці. Саме вони потерпають від низьких доходів, низької конкурентоспроможності, невмінні використати вільний, але зарахований по основному місцю роботи робочий час для організації своєї вторинної, а то й третинної зайнятості.

Оскільки українська економіка дедалі стає все більш відкритою, то неможливо не враховувати цей фактор і його вплив на проблему зайнятості. Відомо, що матеріальну основу рівня і динаміки зайнятості складають капіталовкладення в економіку країни, як внутрішні, так і зовнішні. Так як позитивний вплив імпорту капіталу полягає у покращенні рівня, динаміки і струк-

тури зайнятості, збільшенні їх чисельності на підприємствах іноземного сектора, то це стимулюватиме систему освіти готувати фахівців відповідної якості, щоб вони виявилися адекватними ринку праці, на якому вже позначається позитивний вплив Болонського процесу. Там, де національний капітал не в змозі «зайняти» робочу силу, допоможе іноземний, який заповнить відповідні «ніші».

Але, на сьогодні, на жаль, спостерігаємо погіршення якісного складу робочої сили, її низьку конкурентоспроможність, що веде до втрат наявного професійно-освітнього потенціалу. Отже, тільки держава через бюджетні підйоми у змозі забезпечити неінфляційний тип підтримки зайнятості через створення робочих місць відповідно з потребами ринку.

Об'єктивні закономірності нагадують: якщо центробанк буде проводити політику, спрямовану на зниження інфляції, то, виходячи з показника «співвідношення втрат і результату у боротьбі з інфляцією», проаналізуємо, скільки процентів реального річного ВВП треба принести у жертву заради скорочення інфляції на один процентний пункт. Для зниження інфляції на один процентний пункт доведеться поступитися 5-ма процентами потенційного ВВП. Якщо виразити співвідношення втрат через безробіття, то закон А. Оукена нагадує, що зміна рівня безробіття на один процентний пункт викличе зміну ВВП на 2 процентних пункти. Отже, скорочення інфляції на один процентний пункт «потягне» близько 2,5 процентних пунктів на рік зростання циклічного безробіття.

І тільки через експансіоністську фінансову політику на підвищення державних доходів, або зниження податків держава стимулюватиме ефективний попит на робочу силу, що спонукатиме до зниження рівня безробіття.

Література

1. Економічна Енциклопедія. К., Т. 1. — С. 228 (Відтворення робочої сили); Т. 3. — С. 247 (Ринок праці).
2. Базилінська О. Деякі аспекти бюджетно-податкової політики в сучасних умовах // Економіка України. — 2004. — № 12. — С. 26—30.
3. Кендюхов О. Мотивація творчої інтелектуальної праці: дослідження основних підходів // Економіка України. — 2005. — № 3. — С. 49—56.

Стаття надійшла до редакції 04.01.2006